

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

צ'קים בטובה שהועברו לצורך הלוואות נשך

תיק ממונות מס' 1906-עב

נושא הדיון

א' טוען שנתן לג' כמה צ'קים מחשבונו (ללא הנבלה) כדי שיוכל לקבל הלוואות מאחרים כשיראו שיש לו כסף בחשבון, אך במפורש לא לאפשרות של מימושים (מה שנקרא "צ'קים בטובה"). טוען א' שג' לא קיים את דיבורו וכשלווה כספים מב' ברבית נשך של 18%, נתן לו את הצ'קים הללו כבטחונות להלוואה.

לאחר שג' פשט רגל סיפר לא' שמסר את הצ'קים לב', וא' פנה לב' ובקש ממנו שלא יממש את הצ'קים משום שמלכתחילה לא התכוין אלא לצ'קים בטובה. טוען א' שב' השיב לו שאם לא יפרע את הצ'קים יעביר אותם לידיים אחרות למימוש.

א' מבקש מבית הדין - במעמד צד אחד - צו עיקול על הצ'קים הללו עד לדיון בבית הדין.

פסק דין לצו עיקול

לאור טענותיו של א', מצווה בית הדין עיקול על הצ'קים שנתן א' לג' עד לדיון בבית הדין.

(-) אברהם דוב לוי, אב"ד

(-) דוד יהושע קניג

(-) שמואל יגר

התפתחות לאחר מתן הצו

לאחר שבית הדין הורה לעקל את הצ'קים עד לדיון, ערער ב' לבית הדין וטען שהוא לא הלוח לג' מכספו אלא היה מתווך בין ג' לבין מלוים שונים, ואת הצ'קים של א' מסר לאחד מהם, והצ'קים אינם ברשותו אלא ברשות המלוה. ב' מכחיש טענת א' שהצ'קים ניתנו בטובה, וטוען שא' ידע שהם ימומשו במקרה הצורך.

א' השיב על כך במכתב שחתם עליו ג' שבו הוא טוען שאת ההלוואות קבל מב' ולו הוא מסר

את הצ'קים, ורק לאחרונה נודע לו שחלק מהכסף קבל ב' מאחיו ד' ותמורת \$50.000 ברבית של 18% נתן לו ב' את הצ'קים של א'. א' טוען שכעת הצ'קים בידיים של ב' וד', והוא מבקש להחיל את צו העיקול גם על ד'. עוד הוא טוען שנודע לו שב' וד' מנסים להעביר את הצ'קים לידיים אחרות למרות הצו.

החלטה נוספת

לאור טענות א', צירף בית הדין גם את ד' לצו העיקול, והזהיר את ב' וד' שאם יפרו את הצו יהיה א' רשאי לפנות לכ"מ.

השאלות לדיון

- א. דינם של צ'קים בטובה.
- ב. דינו של שליח הלוה להשיג לו הלוואות של נשך.
- ג. צו עיקול במעמד צד אחד.

תשובה

א. עיי' פס"ד ירושלים כרך י עמ' 3 שזעזר כבר נערכו דיונים בצתי דין שונים אודות הצ'קים "בטובה" של ג' שניתנו לאחיו של ב' וכן לד', ונמכרו אח"כ לאח אחר של ב'. בפס"ד ציה"ד הגדול מס' 704-ס3 (טרס פורסס), נכתב כדלהלן:

התובע, כ"ב, קנה מאחיו כ"ד ומאדם בשם יעקב פ. 12 צ'קים מאוחרים שחתומים בחתימת הנתבע ק"ח, ללא ליון שם המוטב. "צ'ק פתוח". שווי סכום ס"ה הכסף הרשום בצ'קים מגיעים ל-190.000 ש"ח. התובע קנה צ'קים אלו בסך 151.000 ש"ח. כשהגיע זמן פרעונם הודיע הצנק שאין לנתבע כיסוי לצ'קים אלו ולכן הוא לא יכול לכבדם. בפני ציה"ד הודה הנתבע שהצ'קים הם שלו והוא חתם עליהם, ומסרם למר יעקב פ. לטענתו הוא לא נתן הצ'קים אלא "כשטר טובה" ולא קבל כל תמורה. יש לציין שבכל הצ'קים לא נרשם שם המוטב או המוטבים, כך שבפועל כל מי שמגיש הצ'ק לפרעון לאחר שרושם את שמו, הנתבע מחוייב לפרוע לו את הצ'ק.

צתיק ציה"ד הנ"ל הטיעון העיקרי של הנתבע היה עפ"י דברי הגר"ש קרליץ ז"ל צשו"ת עטרת שלמה ח"א סי' סה ולפיו אין כל חוקף למכירת הצ'קים ומסירתם ע"י הנתבע למי שמכר אותם לתובע, ואינה

יוצרת כל התחייבות על הנתבע לשלם את הסכומים הרשומים בצ'קים לכל מי שיגיש אותם לפרעון. וז"ל הגר"ש קרליץ שם ס"ק א': אמנם נראה שיש הצדל בין שטר לבין צ'ק, שבש"ח מתחייב החותם צמכום מסויים כפי מה שהולך או שצ'רלונו. להתחייב לפלוני בן פלוני, א"כ יש כאן מעשה התחייבות ושפיר חל החיוב ע"י מסירת השטר לפלוני, אמנם צ'ק אין בחתימתו של החותם שום התחייבות, רק נותן הוראה לצנן לשלם לפלוני סכום זה וזה, ואינו רק נתינת הרשאה לפלוני להוליא כסף מחשבונו של החתום, וכפי שזוין בהצ'ק "לשלם לפקודת פלוני". אשר לפי"ז נראה ברור שע"י מסירת צ'ק לאדם מסויים לא נתחייב מוסר הצ'ק שום דבר להמקבל ויכול לחזור בו ולצטל את הצ'ק, ואין על בעל הצ'ק שום תביעה מאד המקבל אם הצ'ק ניתן לו בתור מתנה ורק אם ניתן בתור פרעון חוב, אז נשאר על בעל הצ'ק חוב שהוא חייב להמקבל. ונראה לפי"ז שצ'ק אינו ניתן למכירה אף אם יהיה כתיבה ומסירה כדין שטר, ואף שמצואר בשו"ע חו"מ סי' סו סעי' ו' דגם כתב ידו נקנה בכתיבה ומסירה, מ"מ זהו דוקא כתי"י של התחייבות כסף לשני, אבל צ'ק שאין ענינו לשון של התחייבות כאמור לעיל, אין מקום למכירה, ואם אע"פ כן ימכור אחד צ'ק שיש לו מאחרים ויקבל את הסכום שנרשם שם פחות מה שמורידין עבור הזמן שהקונה צריך לחכות לזמן הפרעון שנקבע בהצ'ק ובמכירת שטר באופן זה נקרא מכירה וכו'. ע"כ.

עפ"י דברי הגר"ש קרליץ ז"ל הנ"ל יש להצדיל בין שט"ח לצ'ק. בעוד שבשט"ח כפי שכתוב יש מעשה התחייבות של נותן השטר ליתן את הסכום הנקוב בו למוסר את השטר, בצ'ק אין כל התחייבות כלל וכל הנאמר בו הוא לשון נתינת הוראה לצנן לשלם למוסר הצ'ק, כפי שזוין בצ'ק "לשלם לפקודת פלוני", ואין בו ענינו לשון של התחייבות, ע"כ מסקנתו שצ'ק אינו ניתן למכירה אף אם יהיה כתיבה ומסירה.

הגר"ש קרליץ שם, הביא את דברי הרשב"א (שו"ת הרשב"א ח"ו סי' קנטו) שדן בשאלה, ראובן ושמעון שנתן להם המלך בחותמו סך ידוע בכל שנה ושנה בכפר אחד, ומתו שניהם ונשאר אותו חותם ביד חנוך בנו של ראובן, ושאלו בן שמעון תובע את חנוך אותו חותם כדי שיוכל לגבות חלקו. השיב חנוך אתה מחלת לי מחילה גמורה ואין לי להראות לך. השיב שאלו אין אותיות ניקנות במחילה. השיב חנוך הרי זכיתי בגוף הניר אפילו לדצריך ואין לי להראות לך. הדין עם מי. תשובה. הדין עם שאלו מכמה טעמים וכו'. ועוד קרוב אני לומר שאין שטר זה נקנה בכתיבה ומסירה לפי שאין כאן מתחייב, לפי שהמלך אינו מתחייב להם באותו סך בשטר זה ולכן לא נתן להם שום גוף לפירות, אלא שמתחסד עמהם ואומר שיטלו מיציאותיו וכו' וכאומר לאחר אתחסד עמך ואתן לך כל שנה, ושטר כזה אין נראה שיוכל למוכרו אפילו בכתיבה ומסירה שאין כאן מתחייב וכו'.

ביאור דברי הרשב"א ששטר זה של המלך אינו אלא הוראה לקבל כסף והמלך לא היתה דעתו כלל להתחייב לראובן ושמעון בשטר זה. וכן פסק הרמ"א בחו"מ סי' סו סעי' ד' על צמ"ס דברי הרשב"א הנ"ל וכתב: שטר כזה אין נקנה אפילו בכתיבה ומסירה הואיל ואין בו חיוב כלל רק שהמלך נתן להם רשות. ע"כ. קובע הגר"ש קרליץ בפס"ד שם, שכשם ששטר המלך הנ"ל קובע הרשב"א שמשום שאין בו כל התחייבות

ואינו אלא הוראה לקבלת תשלום, כך גם צנתינת ל'ק שאינו אלא הוראה לקבל כסף שאין לו דין שטר לא לגבי התחייבות ולא לגבי מכירה. טענת הנתבע היא שעפ"י דברים ופסיקה זו של הגרש"ש קרלין, גם צניד"ד שעוסקים במכירת ל'קים שאינם אלא הוראה לתשלום, אין בהם דין מכירה כלל, ולפי"ז אין צמים לחייבו.

ציה"ד הכ"ל מלא פוסקים נוספים שסברו או שלידדו כהגרש"ש קרלין. למרות זאת כותב ציה"ד הגדול: הגרש"ש קרלין קבע את עמדתו למעמד ותוקף הל'ק אך ורק עפ"י הכתוב בו ושאינו אלא הוראה גרידא שאין לה כל משמעות מחייבת מצחינת היחסים בין נותן ומקבל, צלי ליתן משקל הלכתי להשלכה שיש לחוקי המדינה או מנהגי המדינה והסותרים שרואים אחרת את מהות הל'ק באופן שיש לראותו גם כליירת התחייבות כלפי מי שמקבל את הל'ק. לעומת גישתו של הגרש"ש קרלין ז"ל ועוד, גישתם של פוסקים אחרים שמנהג המדינה, דינא דמלכותא, ומנהג הסותרים הם שקובעים את תוקפו ומעמדו ההלכתי של הל'ק, וציניהם פת"ח הל' הלואה פ"י הי"ג, ומשפטיך ליעקב ח"א סי' כא וסי' כד, ו"נויקין" עמ' 378. ועל פיהם חייב ציה"ד הגדול את הנתבע.

דייני ציה"ד הכ"ל "הכריעו" במחלוקת זו של הפוסקים וחייבו את הנתבע להוציא מכיסו ולשלם הכל, צניגוד לדעתו של הגרש"ש קרלין ז"ל ועוד. ועי' בפס"ד ירושלים כרך ח עמ' לו שכדעת הגרש"ש קרלין כתבו גם כמה פוסקים, וי"ח. ועי' פס"ד ירושלים כרך ט עמ' פ ואילך.

ב. עיי' שו"ת הצללת השרון ח"א יו"ד סי' סד בענין גבאי חצרת לדקה שרואה ללוות ברצית ורצה השואל למלא לך היתר שמכיון שגבאי כיד עניים הוא נמלא כשלוה המעות בשליחות וללורך העניים זכה, ולכשיגבה מהנדיבים עבור החצרה יכוין שלא יזכה בדמי הרצית ללורך עניים ונמלא שנותן למלוה מעות שאינן של לוח ואין כאן רצית מלוה למלוה. והשיב הצללת השרון ז"ל: כיון דהאחריות הוא על הגבאי הלוה, דודאי המלוה לא יתבע את העניים או התלמידים רק את הגבאי, הוי הוא הלוה, דהא רק על אמונתו הלוהו, עיי' שו"ע יו"ד סי' קסט סעי' יג דגם צלוה ללורך עכו"ס שמותר ליתן רצית אס האחריות הוא על השליח אסור אף צנותן לו משכון של עכו"ס, ומכ"ש צלא משכון, עיי"ש צש"ך ס"ק לד. ואין לומר דשם שאני משום דאין שליחות לעכו"ס כמ"ש הרא"ש שם, זה אינו, דעיי' צחו"ד שם ס"ק כ דאף אס יש שליחות לעכו"ס מ"מ כיון דהישראל חייב באחריות הוי כערב בעד עכו"ס דאסור רק משום דשם צמשכון של עכו"ס אינו אסור משום ערבות כמ"ש הש"ך ס"ק מט, אבל היכא דליכא משכון אסור אף אס יש שליחות לעכו"ס, עיי"ש צחו"ד באריכות ותמלא כדברי, ומשמע צש"ך שם ס"ק מט דצכה"ג דתחילת ההלואה הלוה לישראל בעלמו אף דהוי ללורך עכו"ס ואיכא משכון גם כן הוי רצית קלוה, עיי"ש. ועיי' עוד צזה באריכות צחו"ד סי' קס ח ותמלא דצכה"ג הוי הגבאי לוח ממש ואף דהגבאי אינו נותן מכיסו מ"מ לא מהני מידי, חדא דהא אף אס לא ימלא הגבאי לאסוף נדבות יהיה מחוייב לשלם מכיסו, דרק על אמונתו הלוהו, ועוד דאף אס אחר נותן בעצורו מצוהר צסי' קס סעי' יג דאס אומר הלוה פלוני

יתן בעצורו חסור ומכ"ש כשנושא ונותן הוא בעלמו ציד. ע"כ.

וכן הורה מרן הגרי"ש אלישיב שליטי"א (ציוס ל ניסן תשס"ה) שדינו כלוה ולא כשליח או ערב, וע"כ אם העיסקא היתה אלל הלוה המשלח ולא אלל השליח, חסור לשליח לפרוע רצית עצור ההלוואה. אם מועילה שליחות ללוה לסוברים שצריכה שליחות שתהא מצעל הממון, עיי' פס"ד ירושלים כרך ט עמ' סג.

ג. כללי לוי המניעה הנהוגים בצית הדין, נתבארו בפס"ד ירושלים כרך ז עמ' קעח: א. אם בא לזיי"ד ומבקש לדון עם בעל דינו בד"ת, וטוען שעד מועד הדיון עלול להפסיד את כסף התביעה, או שעלול להיזק ע"י הלד השני, מקבלים את בקשתו ופוסקים לו עיקול או מניעה נגד הלד השני עד לדיון, באותו נושא שהתוצע עלול להפסיד או להיזק, וזאת במעמד לז אחד ומצלי לשמוע טענות נגדיות, תוך כדי קביעת מועד לדיון בין הלדדים במועד קרוב ככל האפשר.

ב. לו עיקול או מניעה אינו מהווה פס"ד סופי, מה גם שהולא במעמד לז אחד בלבד. הלו משמש ככלי עזר לצית הדין כדי למנוע הפסדים ונזקים למבקש עד למועד הדיון. לפיכך אין צית הדין מוליא לו עיקול או מניעה ללא קביעת מועד לדיון בין הלדדים, ומפקיע את הלו במקרה שהמבקש גורם להארכת הזמן בלי דיונים.

ג. כדי למנוע הפסד ללד השני כתולאה מלו עיקול או מניעה במקרה של תביעה קנטרנית ושאינ בה ממש, מחוייב המבקש להפקיד סכום כסף שימש לפרעון הפסדים של הלד השני כתולאה מלו העיקול או המניעה, אם יתברר שהתביעה היתה קנטרנית ומשוללת יסוד, ושאינ נגרמו לו הפסדים מהלו.

ד. במקרים מסויימים מסיר צית הדין את הלו בטרם דיון: אם התברר לצית הדין כי בבקשה להולאת הלו העלים המבקש מצית הדין פרטים חשובים בענין שיש בהם לשנות את התמונה; אם הלד השני חותם על כתב צוררות ומשליש בצית הדין את סכום התביעה, או מתחייב להחזיר את המלז לקדמותו אם יפסוק כך צית הדין, ומבקש להסיר את הלו מכיון שגורם לו הפסדים מיותרים.

ה. אם לאחר הולאת הלו ע"י צית הדין מבקש הלד השני לדון ציי"ד אחר, והמבקש מוכן לכך, הלו נשאר בתוקפו עד לדיון בין שני הלדדים צציה"ד שבקש הלד השני, צתנאי שהמבקש יפנה לאותו ציי"ד בתוך ימים ספורים. אם המבקש לא פנה לצציה"ד האחר באותם ימים שנקבעו, מפקיע צית הדין את הלו שנתן.

ו. אם עמד המבקש על זכותו לדון בצית דין זה על תוקפו של לו העיקול או המניעה, משום שלענין זה הלד המבקש להסיר את הלו דינו כתוצע, גם אם צעיקר הדיון דינו ככתוצע, נענה צית הדין לכך.

ז. הרכב של זבל"א שקבלו עליהם הלדדים יש לו תוקף של ציי"ד גם לענין לו עיקול או מניעה. אבל זבל"א שצירר התוצע לעלמו בלי הסכמת הנתצע אין לו תוקף של ציי"ד, ואין לו כח לפסוק לו עיקול או מניעה.

מקור ההלכה ללוי מניעה הוא מדברי הרא"ש צ"ק פ"ק סי' ה: וכן מלאתי צשם הגאון ז"ל כתוב: דתקנתא דרבנן הוא, באינש דמפסיד נכסיה, משום השבת אבידה. ולי נראה דלא לריכנא לתקנתא דרבנן אלא דין

גמור הוא, שחייב אדם להליל עשוק מיד עשוקו בכל טלדקי דמלי למיעבד. וכ"כ בשו"ת הרא"ש כלל לו סי' ד. וכתב בשו"ת מהרש"ך ח"ג סי' נח שדן בשאלה אם כל בית דין רשאי לעכב או רק צי"ד מוחזק ומומחה, עפ"י מש"כ צמ"מ מלוה ולוה פ"ב ה"ד שהדיין יש לו לחתוך הדין לפי האמת אפילו חוץ מן הדין, שאין בכל צי"ד כח בזה אלא"כ הוא צי"ד השוב ומוחזק בחכמה וחסידות, ומסיק המהרש"ך דמ"מ האמת הוא שכל דיין או בית דין סגי לעכב אע"פ שלא יהיה כ"כ מוחזק ומומחה. ודייקו צפד"ר כרך 3 עמ' 73 שגם דיין יחיד רשאי לעכב כדי להליל עשוק מיד עשוקו, לפי שמעשה העיכוב אינו ככל מעשה צי"ד הדין לחייב את החייב מעלם הדין, אלא מעשה עפ"י הלכה מיוחדת להליל עשוק מיד עשוקו. ובשו"ת דברי חיים מלאנו ח"ב סי' ז כתב: מנהגנו לעקל אפ"י על טענה כל דהו.

וכיון שזו עיכוב אינו ככל מעשה צי"ד הדין לחייב את החייב מעלם הדין, אלא מהלכה מיוחדת כדי להליל עשוק מיד עשוקו, ע"כ רשאי הדיין - ואף חייב - להליל העשוק גם צמעמד לז' אחד בלבד, עד לבירור הדין צצ"ד.

ובנידון דידן שצ' השיג לג' הלוואות נשך - גם אם נכונה טענתו שהשיג את הכסף מאחרים - הרי הוא נחשב הלואה, וכיון שלפי טענות א' נתן את ה'א'קיס לג' בטובה בלבד, הרי לפי דעת הגר"ש קרליץ ז"ל אסור לו לממש את ה'א'קיס, ולכן הוליא בית הדין את הזו כמבוקש עד לבירור צדין תורה.